

קבר רחל ותועלתו לכפר עונותינו

[פרשת ויחי, שנת תשס"ט – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
הבהרה: בהסכמת הרב, המאמרים עברו עריכה ע"י תלמידו, אך טרם הוגהו ע"י הרב.]

כשהזדקן יעקב אבינו בקש חסד מבנו יוסף, שיטרח להביא אותו לקבורה בארץ ישראל. (בראשית מז, כט-לא) כשחלה למוות בתקופה מאוחרת יותר, הוסיף דברי התנצלות ליוסף "ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען **בדרד**, בעוד כברת ארץ לבוא אפרתה, ואקברך שם **בדרד** אפרת היא בית לחם". (בראשית מח, ז)

ממה נזכר להוסיף פרט זה עכשיו, ולא בזמן שבקש ממנו בקשתו בתחילה? אלא בא כמתנצל נגד תלונה צפויה של יוסף. עונה **רש"י**: "ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען, ולא כך עשיתי לאמך וכו' ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ [כלומר למקום ישוב] וידעתי שיש בלבך עלי [תרעומת]. אבל, דע לך שעל פי הדיבור [חזון מהקב"ה] קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבזראדן, והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר 'קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה' וכו' והקב"ה משיבה: 'יש שכר לפעולתך נאום ה' וישבו בנים לגבולם' עכ"ל.

הרמב"ן מביא מדרש זה לחז"ל ומוצא לכך רמז דק במקרא, ממה שהוזכרה מלת "בדרד" ב' פעמים, כלומר היא תהיה להם לתועלת בצאתם בדרך לחוץ לארץ.

דורות רבים נוהגים יהודים לפקוד את קברה ולהתפלל שם על כל צרותיהם, ובטוחים הם שהיא תשמע פרטי מצוקותיהם ותמליץ יושר על המתחננים. אבל צריכים לדעת כי הרבה מהמדרשים נכתבו בלשון מליצית, כדי ללמד על תוכן פנימי שבהם.

הזכיר זאת **הגר"א** על משלי (א, ט) "לְהַבִּין מְשָׁל וּמְלִיצָה, דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם". מבאר הגר"א: "ומכנה אגדת חכמים חידה, מפני שדבריהם אינם מובנים, כמו חידה. ואי אפשר לחברם [כלומר לחבר מילותיהם] אם לא יבין התכלית הנלבשת בתוכם. ואז יבין גם החידה" עכ"ל.

זה אמור במיוחד כאשר ההלכה בתחום הנגלה, סותרת או מכחישה את פשוטם של אותן אגדות. זאת אומרת ודאי כי כל אגדותיהם של חז"ל אמת, אבל כוונת חז"ל היתה להבין פנימיותם, ולא להסתפק בחיצוניותם בלבד.

ענין ההליכה לקברות ביום צרה נידונה במסכת תענית (טז) ושם הובאו ב' דיעות:

א. הראשונה, כדי שיתפללו המתים עבור צרכי החיים.

ב. ודיעה שניה, כדי שאותם הבאים לשם יקבלו כניעה ושפלות רוח, ביודעם שאם לא יוושעו ח"ו יהא סופם כמו המתים ההם.

שואלת הגמרא מה ההבדל בין שני הפירושים? ההבדל הוא קברי גוים. אם הטעם הנכון הוא שיתפללו המתים עבורינו, הרי אותם גוים שוכבי קבר לא יבקשו עבורנו. ואם הטעם הוא שנישג ענווה בראותינו מה יהיה בסופנו, נלך גם לקברי הגוים (באותן ערים שהשלטונות אינם מרשים ליהודים להקים לעצמם בית קברות בנפרד).

ואיך פוסק הרמב"ם? כהטעם השני, שהולכים גם לקברי הגוים (הלי תעניות, ד, יח) – "ובוכים ומתחננים שם כלומר הרי אתם מתים כאלו, אם לא תשובו מדרכיכם". וממה שאנו רואים שאין הראב"ד מסתייג ממנו, לטעון שהטעם הוא רק כדי שיתפללו עבורנו, ואם כן מפני זה אין ללכת לקברי הגוים, מזה עצמו ראייה לכך שגם הראב"ד מסכים לפסיקה זו של הרמב"ם. (וסיבת פסיקה זו היא כי **בירושלמי**, למשנה ההיא בתענית, הביאו רק את הנימוק השני ולא הזכירו כלל את הנימוק הראשון. כלומר לפי הירושלמי אין זכר לכך שהמתים יתפללו עבורינו. וכן גם **בשו"ע ורמ"א**, סוף ס"י תקעט, פסקו כדעת הרמב"ם, שאין ההולכים לקברות מבקשים מהמת שיתפלל עבורם).

מה העניין? נלע"ד ע"פ דברי המקובלים כי לאה מייצגת עולם המחשבה, ורחל מייצגת עולם המעשה. במלים אחרות, **עשרת השבטים** היו דגולים במעשים טובים ולא עסקו כל כך בתורה. (כמ"ש הנצי"ב ב"העמק דבר", בראשית מח, יט הרחב דבר) אבל **בני יהודה** היו קנאים לעיוני התורה. ולכן יהודה הוא שפתח בית מדרש לתורה במצרים (רש"י לבראשית מו, כח). והם גם היו ראשי הסנהדרין. הטוב הוא ששני הכוחות האלו יפעלו יחדיו ובצוותא. אבל אין עולמנו מוכשר לכך. אלו הלומדים מבזים לבעלי המעשים, חושבים אותם לבורים. והבורים מבזים את הלומדים, כאילו הם רק "חמורים נושאים ספרים". וכבר האריך בזה הדיבור הרב אברהם קוק ("המספד בירושלים", במאמרי הראי"ה", עמ' 94-99) שזהו הגורם לגלותם של ישראל; וקשה לתקן את המצב עד שתבוא תקופת המשיח.

וזהו הרעיון של קבורתה של רחל בדרך צאתם ישראל לגלותם. כיון שהארץ כביכול "הקיא" אותם מפני עונותיהם, מי יודע אם יחזרו שמה, או מתי יחזרו שמה? עוקה דמותה של רחל הנפלאה, שעשתה הקרבה אישית מופלאה למסור לאחרת את אהוב ליבה, ואפילו במחיר שתראה את צרתה במקומה כל ימות חייה, והיא עצמה נדחית הצידה ובשפל המקומות. והיא ראתה את "לאה" (כאמור ע"פ המקובלים מייצגת את **עולם המחשבות, עולם התורה**) כמעולה ורצויה. לא רק שלא קטרגה עליה להגיד תקחי לך מי שיהיה אבל תעזבי לי את בעלי, אלא אפילו נתנה לאחותה מקום כבוד וברכה בביתה. זאת היא המתקנת את אומללותם של ישראל שהפרידו בין עולם המחשבה לעולם המעשה, שחטאו בפועל ולא קיימו את המצוות ששמעו עליהן; למדו אותן, ולא קיימו אותן. לפי מהר"ל הנ"ל, רחל מזכירה שבעולמנו המקולקל, יש פירוד בין מחשבה ומעשה. ובזאת יש לימוד זכות על ישראל.

ולכן כאשר נדייק בלשון המדרש (בראשית רבה פרשה פב, ועיין "תורה שלימה", בראשית לה אות פה) נמצא שלא מוזכר שהיהודים **יתפללו שם** בעת שעוברים ליד קברה. אלא המדרש אומר שכאשר הם עוברים, דמות דיוקנה של רחל בגנזי מרומים "טוענת" לפני הקב"ה (זאת אומרת המעשה המופלא שלה פועל ישועות נמרצות לסנגר זכות עלינו למרות שהפרדנו וקלקלנו). ואין צריכים לומר כי ויכוח זה נעשה ונוצר כל פעם שעוברים שם, אלא בדרך מליצה אמרו כך כאילו כי ראוי היה לה' לומר כך, וכך ראוי לה להשיב. (כך סגנון מהר"ל ב"יתפארת ישראל", פרק כד, לענין ויכוח משה עם המלאכים).

ובזה יש פיוס גדול ליוסף על מה שיעקב קבר את רחל רק בדרך אפרתה. להורות על לימוד זכות שלה על ישראל, למרות יציאת ישראל לגולה, על עונותיהם.

יבין כל קורא שלא פירשנו חלילה שאין המדרש נכון, אלא פירשנו אותו לפי משמעותו הפנימית מלאה עוצמה ועוז. וגם נסינו שיהיה המדרש תואם את ההלכה הנגלית.